

MENTEŞÂOĞULLARININ MENŞEİ MESELESİ

Doç. Dr. Kenan BOZKURT

University of Batman-Turkish Language and Literature/TURKEY

Doç. Dr. Şahin ŞİMŞEK

Batman University, Faculty of Islamic Sciences/ TURKEY

Özet:

XIII. yüzyıl sonlarına doğru Anadolu’da Moğol baskısının zayıflaması sonucu oluşan otorite boşluğundan faydalanmak isteyen birçok unsur, Anadolu’daki şehirlerin yönetimini ele geçirmek için harekete geçmiş ve bu amaçla da Anadolu’yu bir mücadele alanına çevirmişlerdir. Resmi Türk tarih tezine göre bu mücadelenin merkezinde yer alan yegâne unsur Türklerdir. Türk kaynakların aktarımına göre bu durumdan faydalanan Türkmen beyleri yavaş yavaş Selçuklularla ilişkilerini keserek bağımsızlıklarını ilân etmişlerdir. Anadolu Selçuklularının hâkimiyetindeki topraklarda kurulmuş olan bu beyliklere Anadolu beylikleri denilir. Bunların çoğu uçlarda ve kıyı bölgelerinde teşekkül etmişti. Selçuklu-Moğol idaresinin daha kuvvetli bir şekilde görüldüğü Orta Anadolu’da kurulan beylik sayısı ise çok azdır. XIII. yüzyılın son çeyreğinde Antik Karia (Milas, Muğla ve çevresi) bölgesinde kurulmuş olup aşağı yukarı 250 yıl hüküm sürmüş olan Menteşâoğulları Beyliği de bu otorite boşluğundan faydalanarak kurulmuş beyliklerden biridir. Genel olarak Cumhuriyet sonrası yazılan kaynaklarda bu beyliğin Türk olduğu ve Moğol İstilasası sonrası Anadolu’ya gelen Türkmenler tarafından kurulduğu aktarılır. Ancak Batılı tarihçilerden Paul Wittek ve başta İsmail Hakkı Uzunçarşılı olmak üzere birçok Türk tarihçi, bu beyliğin kurucusu olan Menteşâ Bey’in atalarının kim olduğu ve kökeni hakkında kesin bir şey söylenilmeyeceğini belirtir. Wittek ve Uzunçarşılı, Menteşâoğullarından Ahmed Gazi’nin 1391 tarihli mezar taşında yer alan “Ahmed Gazi ibn İbrahim ibn Orhan ibn Mesud ibn Menteşe ibn Ablistan ibn Karabey/Kuru Bey” kitabesinden hareketle onun üst atası hakkında yorumlarda bulunmuşlardır. Wittek’e göre kitabenin sonunda yer alan üst ata “Kara” iken Uzunçarşılı bu ismi “Kuru” olarak okumayı tercih etmiştir. Bu iki okuma da yazının okunamamasından dolayı üst ata olarak belirlenen ismin kesin olmadığını gösterir. Wittek, bu farklılığı kitabeye bu ismin sonradan eklenmiş olabileceği ihtimaline bağlar. O, Menteşe isminin sadece bir kitâbede bulunup diğer belgelerde olmamasından hareketle ismin sonradan idhal edilmiş olabileceğinden bahseder. Ancak Şikârî, Karamanoğulları tarihini ele aldığı Karaman-nâme adlı eserinde Menteşâoğulları Beyliği’ne adını vermiş olan Menteşâ’nın kökeni hakkında net bilgiler verir. Ona göre Menteşâ, Bahadır Bey’in oğludur. Bahadır Bey ise Anadolu’da Moğol ve Türklerle mücadele etmiş, Konya, Ankara ve Sivas’ı zapt etmiş önemli bir Kürt komutan ve beydir.

Bu çalışmada başta Şikârî’nin kaleme aldığı Karaman-nâme adlı eseri olmak üzere konuyla ilgili yazılmış eserlerden hareket edilerek Menteşâ Beyliği’nin kurucusu

Menteşâ Bey'in kimliği üzerinde durulacak, Menteşâ Beyliği ve bu beyliğin faaliyetleri, yayılım alanları hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Beylikleri, Menteşâoğulları, Kürtler, Şikârî.

The Issue of Origin for The Menteshes

Keywords: Anatolian Principalities, The Menteshes, Kurds, Şikârî.

ARİŞEYA KOK/BINYADA BEGLİGA MENTEŞÂ

Giriş:

Anadolu'nun kaderinin günümüze kadar şekillenmesinde, özellikle de Orta ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bir yere sahip olan Selçuklular, Gaznelilerin sınırları içinde göçebe boylar halinde yaşarken Sultan Mesud zamanında otlak bulma amacıyla arayışa düşmüş, bu arayışın sonucunda da Gaznelilere karşı Horasan'da isyan ederek bir dizi yıpratıcı savaflara girişmiştir. 1040 yılında Dandanakan Savaşıyla Gaznelileri yenen Selçuklular kısa sürede Kuzeybatı Afganistan, Türkmenistan, İran, Kafkasya, Irak, Kürdistan, Aran, Suriye ve Anadolu'nun önemli bir bölümüne sahip oldular. İlk olarak Selçuklular, 1040'lı yıllarda İran'ın içlerine doğru Büveyhîlerin hâkim olduğu alanlara akınlar düzenleyerek Büveyhîler'in ellerindeki toprakların büyük bir kısmını ele geçirdiler. Daha sonra Kürdistan ve Luristan'ın dağlık bölgeleri ile Kürt emirlerin hâkimiyetinde olan Fars'ın batı eyaletlerine yöneldiler. Bu dönemde Şehrizor, Dinaver, Hulvan ve Kirmanşah gibi şehirler Annazî Kürt Emirliğinin hakimiyetindeyken Ahlat, Amid, Malazgirt Mervanî Kürtlerinin hakimiyetindeydi. Söz konusu dönemde Irak, El-Cezire ve Kuzey Suriye ise Arap ve Kürt emirliklerinden Mezîdîler, Ukayliler ve Mirdasîlerin hâkimiyetindeydi (Agacanov, 2006, s. 110).

Selçukluların başlattığı fütuhât esnasında bazı olumsuz olaylar yaşanmış ve bölge halkları bundan etkilenmişlerdir. Tuğrul Bey'in önderliğindeki Selçuklu ordusu, Büveyhîlerin hükümdarı Fulad Suttun'u dize getirerek Selçuklu hâkimiyetine boyun eğdirmiştir (Agacanov, 2006, s. 114). Batıya doğru ilerleyen Selçuklular, Gürcü krallığını yenerek onları kendisine bağladıktan sonra Kürt devletlerini de kendilerine bağladı; Annâzî, Şeddadî ve Revvadî Kürt devletleri onlara boyun eğdi. Anadolu'ya doğru fütuhâtı genişleten Selçuklular, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da hâkimiyet kurmuş olan Mervanîlerle temasa geçtiler. Ancak Mervanîlerle Büyük Selçuklular arasındaki ilişkiler, daha eskiye dayanmakta olup Tuğrul Bey zamanında başlamıştı. Diyarbekir (Amid) ve Musul bölgesinde yağmalar yapan Arslan Yabgu'ya bağlı Oğuzların (Yabgulular) faaliyetlerinden şikâyetçi olan Nasrüddevle, bu vesileyle haberleştiği Tuğrul Bey ile dostane münasebetler kurmuş ve Büveyhîler adına okuttuğu hutbeyi Tuğrul Bey adına okutmaya başlamıştır. Böylece Mervanîler, Selçuklular'ın tabiiyetini kabul etmiştir (Tufantoz, 2004, 29/230).

Kürtlerle Selçukluların ilişkileri Tuğrul Bey döneminde başlamış olsa da ilk temaslar, Selçuklu akınlarının Kürdistan'a ulaşmasından çok daha öncedir. Zira Türk boyları, Anadolu'ya önceleri boylar halinde göç etmiştir. İlk gelen Türk boyları, Mervanî idarecileri tarafından uç bölgelere yerleştirilmiş ve Bizanslılara karşı tampon işlevi görmeleri sağlanmıştır. Ancak Claude Cahen, Kürtlerin bu gelen ilk göçlere pek tahammül etmediğini de aktarır. Ona göre Tuğrul Bey'in kendisine boyun eğmek ve onu başbuğ olarak kabul etmek istemeyen Türkmenler, güneye Kürdistan'ı aşarak Yukarı Mezopotamya'ya gitmişlerdir. Kendilerine rakip olmalarını istemedikleri için onlara karşı birleşen Kürtler ve Bedeviler tarafından burada yok edilmiştir. Cahen'e göre bu olaydan

Selçuklular zarar görmek şöyle dursun, büyük bir yarar bile sağlamış; zira liderliğini kabul etmeyen boylar, Kürtler tarafından ortadan kaldırılmıştır. Geriye kalan yöresel beyler, yeni felâketleri önlemenin en etkili çaresinin Tuğrul Bey’le anlaşmak olacağı görüşünde birleşmişlerdir (1979, s. 40-41).

Bu dağılık göçlerden sonra Alparslan döneminde Bizans’a karşı fetih hareketi başlatılmıştır. Bunu “cihat” adı altında yürüten Alparslan, bu yolla istila hareketine dinsel bir hüviyet kazandırarak Müslüman toplulukları kendi safına çekmeyi başarmıştır. Alparslan; yanındaki askerleri ile beraber Şeddadî, Revvadî ve Mervanî Kürtlerinin desteğiyle Malazgirt Ovası’nda 1071’de Bizans ordusunu mağlup etmiştir. Ahmed b. Mahmud, Selçuk-nâme’sinde bildirdiğine göre bu savaşta on bin Kürt Alp Arslan’ın yanında yer alırken onun ordusunun sayısı dört bin civarındaydı (1977, s. 94). Tufantoz ise orduda yer alan bu askerlerin Mervânîler’in hâkimiyetindeki Amid bölgesinden olup gönüllü olarak Selçuklu ordusuna katılmış ve bu zaferden sonra Ahlat ve Malazgirt, Selçuklu hâkimiyetine geçmiştir (2004, 29/231). Bu zafer ile Selçuklular, Anadolu’nun kapılarını kendilerine açıp burayı gelecekteki Türk yurduna dönüştürmenin ilk adımlarını atmışlardır. Çünkü Selçukluların Malazgirt zaferi, Oğuz ve Türkmen boyların Anadolu’nun içlerine kadar yayılmasına imkân tanımış, 1070-1080 yılları arasında Rum/Konya Selçuklu devleti kurulmuş; bu savaştan sonra Alparslan, Oğuz ve Türkmen beylerine Erzurum, Mardin, Malatya, Kayseri, Maraş gibi şehirleri vererek burada beyliklerin temeli atılmıştır (Agacanov, 2006, s. 142). Ancak Selçukluların Anadolu topraklarındaki asıl kalıcılığını sağlayan 1176 yılında kazanılan Miryokefalon Savaşı olmuştur. Bu savaş neticesinde Bizans devleti kesin bir yenilgiye uğratılmış ve Bizanslıların Selçuklulara karşı direnci tamamen kırılmıştır. Bu tarihten sonra Selçuklular, Anadolu’nun önemli bir kısmını kendi hâkimiyetleri altına almayı başarmıştır. Büyük Selçuklu devleti Melikşah’ın ölümünden sonra taht üzerinde hak iddia edenler arasında taksim edilmiştir. Sultan Sencer zamanında Selçuklu toprakları birleştirilmiş olsa da onun ölümünden sonra Büyük Selçuklu devleti dağılmış; devletin hâkim olduğu alanlarda birçok devlet kurulmuştur. Bunlardan biri de Anadolu Selçuklu devletidir.

1. Anadolu Selçukluları:

Kaynaklarda Selâcika-ı Rûm (Selcûkiyân-ı Rûm) adıyla geçen Anadolu Selçukluları için günümüzde Türkiye Selçukluları ifadesi de kullanılmaktadır. I. Kılıçarslan, Mesud, II. Kılıçarslan, I. Gıyâseddin Keyhüsrev, I. Alâeddin Kekubat gibi başarılı hükümdarlar zamanında hâkimiyet alanını ve gücünü artıran Selçuklular, Eyyûbî ve Bizanslılarla hâkimiyet mücadelesine girmiş, Bizans’ı Marmara ve çevresine sıkıştırırken doğuda Eyyûbîlerle yer yer ittifaklar kurmuş yer yer de savaşmışlardır. Ancak Anadolu Selçukluları, 13. yüzyılın ilk çeyreğinde başarısız hükümdarlar ve iç karışıklıklar yüzünden eski güçlerini kaybetmişlerdir. II. Keyhüsrev zamanı Anadolu Selçuklu devleti için bir çöküş dönemidir (Sümer, 2009, 36/380-82). Ancak bu dönemdeki en önemli olay Moğol İstilası’dır. 1206 yılında, Onon Irmağı kıyısında bütün Kuzey Asya konargöçerlerinin lideri seçilen ve Cengiz (Çing-gis) Han unvanını alan Temuçin (1206-1227), Orta Asya’dan Doğu Avrupa’ya kadar uzanan bir istila hareketi başlatmıştır. Bu hareket, başta Hârezmşâhlar devletinin siyasi teşekkülünü ortadan kaldırmıştır (Uyar, 2012, s. 409). Hârezmşâh devletinin yıkılışı, Selçukluları Moğol İstilası’na açık hale getirmiştir. Alâeddin Keykubâd, ülkesindeki şehirleri surlarla çevirtmek suretiyle tahkim etmesine ve askerî kuvvetini artırmaya rağmen, Ögedey’in tabiiyet teklifini, Moğollarla girişilecek bir savaşı göze

alamadığından hemen kabul etmiştir (Uyar, 2012, s. 411). II. Keyhüsrev'in 1243'te Kösedağ'da savaşmadan orduyu terk edip kaçması ile başlayan Moğol tabiiyeti dönemi, zaman içerisinde ağırlaşarak Türkiye Selçuklu hanedanının tarihi rolünü sona erdirmiştir. Selçuklu sultanını meşruiyeti sağlamak için sembolik olarak yerinde bırakan ve Anadolu'yu önceleri yerli ümera aracılığıyla yöneten Moğollar, daha sonra ümeranın ihaneti ve Türkmen isyanları nedeniyle, ülkeyi bundan sonra merkezden gönderdikleri valiler eliyle idare etmeyi tercih etmişlerdir. Bu durum; idari, sosyal, askeri ve her türlü düzeni alt üst etmiş, ağır vergiler altında ezilen millete, Moğol ordularının beslenmesi gibi büyük bir mali külfet daha yüklemiştir (Bezer, 2019, s. 8). Yaşanan bir dizi olaydan sonra tahtı elinde tutan hükümdarların otorite kuramamaları, Selçukluların Anadolu'daki varlıklarına son verilmesine neden olmuştur. Tarihçiler, genel olarak 1308 yılında II. Mesud'un ölümünü Anadolu Selçuklu devletinin sonu kabul ederken bazı tarihçiler, V. Kılıçarslan adında bir padişahın tahta çıktığını ve saltanatının 1318'e kadar devam ettiğini belirtir. Ancak kesin olarak Anadolu Selçukluların inkırazı, umumi vali tayin edilen Demirtaş'ın 1318 yılında Selçuklu şehzadelerini öldürmesiyle olmuştur (Merçil, 2013, s. 152).

XI. asırda Selçuklular ve 13. asrın başından itibaren ortaya çıkarak süratle batıya yayılan Moğollar, Orta ve Yakındoğu'da bütün dengelerin altüst olmasına sebep olmuştur. Selçuklu ve Moğol İstilasının yarattığı tahribat, Ortadoğu'nun siyasi haritasını darmadağın etmekle beraber Arap ve Kürtlerin tarihsel olarak devlet kurma becerilerine de büyük bir darbe vurmuştur. Selçukluların Revvadî, Şeddadî ve Mervanî gibi güçlü Kürt devletlerini yıkması, dönemin Kürt devletlerine ve Kürdistan'daki toplumsal dinamiklere büyük bir darbe vurmuş olmasına rağmen Eyyubilerin ortaya çıkmasıyla Kürtler, yeniden büyük bir devletin şemsiyesi altında bir araya gelebilmişlerdir. Ancak Moğol İstilas, Kürtleri ve Arapları geriletmiş ve onların siyasal dengesini alt üst etmiştir. Moğol hükümdarı Hülâgû'nun 1259 yılında Meyyâfârkîn ve el-Cezîre bölgesini, 1260 yılı başlarında da Halep'i ele geçirmesi, Kürtlere sağlam bir set olan bu iki Eyyûbî kolunun sonu olmuştur. Ketboğa Noyan, Mart 1260'ta Dimaşk'ı teslim almış ve Memlûklerle Moğollar arasında 3 Eylül 1260'ta Ayncâlût'ta, 6 Eylül 1260'ta Beysan yakınlarında yapılan iki savaşın Memlûklerin kesin zaferiyle sonuçlanması üzerine Hülâgû, 1260'ta yanında tuttuğu Eyyûbîlerin Halep sultanı el-Melikü'n-Nâsır Selâhaddin Yûsuf'u öldürterek Eyyûbî iktidarına son vermiştir. Baybars'ın da 1263'te Kerek ve Humus'taki Eyyûbî hâkimiyetine son vermesiyle geniş bir alana hâkim olan Eyyûbî saltanatının sona ermesine neden olmuştur. Sadece Hama ve Hısınkeyfâ Eyyûbîlerin elinde kalmışsa da bu iki beylik, herhangi bir varlık göstermeden bir müddet daha yaşamıştır (Şeşen, 1995, 12/30). Moğollar, Kürdistan'ın birliğini sağlayan Eyyûbî iktidarına son verilmesine sebep olduğu gibi Kürdistan'daki istikrarın Kürtlerin aleyhine bozulmasına da neden olmuştur. Bu tarihten sonra bir birlik oluşturamayan Kürtler, Türkler ve Farslar arasında sıkışarak yerel feodal beyler halinde 19. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürebilmiş ve bugünkü dört devlet arasında bölünüp devletsiz olarak varlıklarını sürdürmelerinin zeminini oluşturmuştur.

2. Anadolu Selçukluları Sonrası Kurulan Beylikler:

Selçuklu devletinin siyasi otoritesinin zayıflaması üzerine taht kavgaları ve yerel beylerin kontrol ettikleri bölgelerde kendi hâkimiyet alanlarını genişletme mücadelesi de artmıştır. Bu dönemde özellikle Seyfuddin Torumtay, Cacaoglu Alâüddin, Hüsâmüddin Biçer gibi önemli devlet adamları ve diğer ileri gelen beylerin hâkimiyet kavgalarının bir

sonucu olarak iktidar mücadelesine giren Selçuklu şehzadeleri arasındaki kavgalar körüklenmiştir. Bu kavgalarla zayıf düşen Selçukluların 1256'da Baycu Noyan'la giriştikleri savaşta yenilmeleri, var olan durumu daha da zorlaştırmıştır. Vezir Muinüddin Süleyman Pervâne'nin 1259'da Kızılırmak sınır olmak üzere, iki sultanlığa ayrılması, Karamanlıların komutanlarından Halil Bahadır'ın Konya'yı 1262'de ele geçirmeleri, Karamanoğlu Mehmed Bey ve Giyâsüddin Siyâvuş (Cimri) hâdisesi (1277), Moğollara karşı Hatiroğlu İsyanı (1278) ve Baybars'ın Anadolu'ya girip Kayseri'ye kadar gelmesi (1277), Anadolu Selçuklu devletinin otoritesinin tamamen ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu boşluktan yararlanan birçok yerel bey, bağımsızlığını ilan ederek irili ufaklı çok sayıda beyliğin kurulmasını sağlamıştır.

Bu beyliklerin kurulmasındaki en önemli amil, Moğol İstilası'nın önünden kaçıp Anadolu'nun Bizans sınırına akın eden boy ve milletlerdir. Bu milletlerin batı sınırlarına yerleşmesi, Rumların aleyhine bir demografik değişikliğin oluşmasına zemin hazırladığı gibi birçok beyliğin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır (Emecen, 2012, s. 213). Bir daha toparlanmasına artık imkân kalmamış olan Selçuklular ve Anadolu'da, XIII. yüzyıl sonlarına doğru, gittikçe zayıflayan Moğol zorbalığı karşısında Türk beyleri ve halkının yer yer direnmeleri görülmüş ve çökmekte olan Selçuklu devletinin yıkıntıları üzerinde Hezârfen Hüseyin Efendi'ye göre Emîr Aydın, Saruhan, Emîr Germiyan ve Menteşâ dışında on dört beylik ortaya çıkmış ve bu beylikler, hicri yedinci yüzyılda Selçukluların ümerası olarak kurulmuş ve yüz yetmiş dokuz yıl Anadolu'da varlık göstermiştir (Nas, 2019, s. 345). Bu tarihler arasında Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Pervâneoğulları, Sâhipataoğulları, Karasioğulları, Germiyanogulları, Saruhanoğulları, Aydınoğulları, Menteşâoğulları, Hamîdoğulları, Eşrefoğulları, İnançoğulları, Candaroğulları, Karamanoğulları gibi çok sayıda beylik kurulmuştur (Kafesoğlu, 1972, s. 106).

2.1. Menteşâoğulları Beyliği ve Hükmettiği Bölge:

Batı Anadolu'da kurulan Menteşâoğulları Beyliği, Selçuklu hükümdarları tarafından iktâ olarak verilen bir uç beyliğidir. Bizans Kaynakları, Beyliğin kurucusu Menteşâ Bey'in ismini anmadan Salpakis/Salampakis adında bir sahil beyinin bu beyliğin kurucusu olduğunu aktarır. Bu kaynaklara göre 1269 yılına doğru Teke kıyılarını tamamen ele geçiren Menteşâ, daha sonra Karia sahillerindeki Strobilos, Stadia ve Trachia limanlarını ele geçirmiştir. 1289'de ise Menteşâ Bey, Tralles (Güzelhisar/Aydın) ve Nyssa (Sultanhisar)'ı ele geçirerek (Emecen, 2012, s. 215-216) burada beyliğin temellerini atmıştır. Menteşâ Bey, Muğla'yı aldıktan sonra beyliğinin topraklarını Denizli dağlarına ve Menderes Nehri havzasına kadar genişletmiştir. Menteşâ Beyliği'nin toprakları Fethiye, Muğla, Balat, Milâs, Bozöyük, Marin, Burnar, Beçin, Çine, Tavas, Aydın, Fenike ve Köyceğiz gibi kasaba ve şehirleri kapsamaktaydı. Bunların çoğunluğu, Menteşâ Bey tarafından fethedilmiştir (Koca, 2012, s. 161-162). Bu uç beyliği önceleri bir sahil beyliği şeklinde Selçuklu devletine bağlı olarak kurulmuş; ancak Moğol İstilasından sonra oluşan otorite boşluğundan faydalanarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Menteşâ Beyliği etrafında doğuda Hamitoğulları, kuzeydoğuda Germiyanogulları, kuzeyde Aydınoğulları ve güneyde Tekeoğulları beylikleri bulunmaktaydı. Kurulmuş olduğu Karia bölgesine zamanla bu beyliğin kurucusu Menteşâ'nın ismi verilerek buraya Menteşe yöresi denmiştir.

Karia bölgesi, Anadolu'nun Güneybatı sahilleri ile hinterlandını günümüz Aydın ilinin güneyi, Denizli'nin uç kısımları ve Muğla ilinin tamamını kapsayan yöre olarak hem Doğu ve Orta Akdeniz'e hem de Adalar (Ege) Denizine hükmeden konumuyla tarihin her

döneminde jeostratejik bakımdan büyük öneme sahip bir bölge olmuştur. Günümüzde Muğla'nın merkez ilçesi olan **Menteşe yöresi ise** doğuda Denizli ili, batıda Milas ilçesi, kuzeyde Kavaklıdere ile Yatağan ilçeleri ve güneyde ise Ula, Köyceğiz ilçeleri ve Ege Denizi ile çevrili olup tarihsel olarak Menteşaoğullarının hâkim olduğu alanı ifade etmektedir. Osmanlı dönemi tarihleri de aşağı yukarı aynı bölgeyi Menteşaoğullarının hâkimiyet alanı içinde verir. Örneğin Münecimbaşı Ahmed Efendi'nin kaleme aldığı *Sayaifü'l-Ahbar fi Vakayü'l-Asar* adlı eserinde Menteşaoğullarının yayılım alanını tarif ederken onların pek çok şehre ve kazaya hâkim olduklarını söyleyip bu beyliğin merkezinin Muğla olduğunu ve Balat, Bozöyük, Milas, Beçin/Peçin, Marin/Mazın, Çine, Tavas/Avas, Burnaz/Pirnaz/Pirtaz, Mekri/Fethiye ve Köyceğiz kasabaları bu toprakların içine dâhil olduğunu söyler (akt. Wittek, 1986, s. 48).

Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, *Mesalikü'l-Ebsar* adlı eserinde Finike ve Milas'ı Menteşaoğullarının hâkim olduğu topraklar içinde kabul eder. Ancak ona göre Finike'nin Antalya hakimi Hıdır b. Dünder olup Menteşaoğulları, burada bir vasaldır ve Hıdır b. Dünder tarafından buraya bey olarak atanmışlardır. Ona göre bu beyin yaklaşık 40 bin kişilik bir ordusu vardır. Aynı şekilde Rimlas'ın (Milas) da Menteşaoğullarının yurdu olduğunu ve süvari sayısının 3 binden fazla olduğunu söyler (2014, s. 144). Ayrıca el-Ömerî, Foka/Foça'yı da Menteşaoğullarının yurdu olarak gösterir. Foça'yı ikinci kuşağın dokuzuncusu olarak gösteren el-Ömerî, buranın hâkiminin Orhan b. Menteşâ olduğunu söyler. Ona göre bu beyliğin idare merkezi Foça şehridir. Mevkii, Tevazi'nin kuzeyindedir. Bu memleketlerin karşısında Sakız adası var. Foça sahibinin elli kasabası iki yüz kadar kalesi ve müstahkem mevkisi vardır (2014, s. 167).

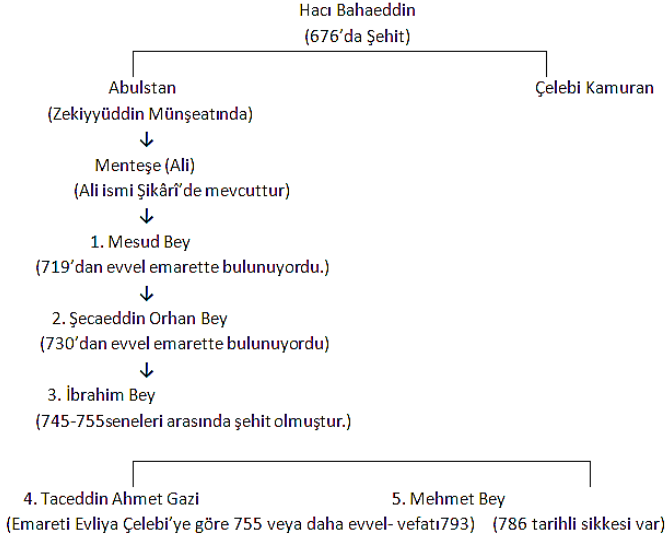
Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesinin dokuzuncu cildinde yer alan bilgiler, Menteşâ Beyliğinin sınırlarını açıkça ortaya koymaktadır. Evliya Çelebi'ye göre sonradan bir sancağa dönüştürülen Menteşâ Beyliği, Anadolu Eyaleti'ndeki en büyük sancaktır. Çelebiye göre bu sancağın kuzeyinde Aydın Sancağı, kuzeyinde Sığla Sancağı yer almaktadır. Doğusunda ise Teke Sancağı bulunmaktadır. Evliya Çelebi, eserinde Tilkili kasabası, Davaz/Tavaz Kalesi, Muğla, Milas, Yerkeseği, Bozöyük, Eskihisar, Peçin, İsbat Kalesi, Mekri/Fethiye gibi şehirleri Menteşâ Beyliğinin toprakları içinde verir (Karaman&Dağlı, 2013, 9/116-156) Menteşâ Beyliği üzerine çalışan Paul Wittek de bu bilgilerden hareket ederek bu beyliğin sınırlarını çizmeye çalışır. Ona göre bu beyliğin kuzeyinde Menderes Nehri yer almakta olup bu nehir beyliğin doğal sınırıdır. Nehrin güneyindeki ovalar ve sahiller, beyliğin parçasıdır. Menteşâ'nın doğal sınırı, kuzeyde Menderes nehri kabul edilebilir. Her hâlükârda bu nehrin güney kıyılarından başlayan ovalar ve sahil kesimleri, Menteşâ Beyliği'ne aittir (Wittek, 1986, s. 48).

Karya bölgesine Müslüman ve Türk yerleşimi, Menteşâ Beyliğin kurulmasından çok önceleri olmuştur. Uçlara akın eden göçebe ve akıncı boylar, Bizans'ın hâkim olduğu bu alanları taciz ederek buralara yerleşmiştir. Moğol istilası'nın tazyiki arttıkça bu uç bölgelere göçler daha da hızlanmış; Bizans güçleri, bu boylar üzerine bazı seferler düzenlemiş olsa da kesin bir başarı elde edememiştir (Gökay, 1988, s. 70). Bizans kaynaklarının verdiği bilgilere göre bu bölge, 13. yüzyılın ortalarında kaybedilmiş ve Selçuklu hâkimiyetine geçmiştir. (bkz. Wittek, 1986, s. 1-24). Orhan Şaik Gökay'a göre Menteşaoğulları, bu bölgeye İznik İmparatorluğu zamanında Antalya ve Likya kıyılarından deniz yoluyla içeri girerek Meğri/Fethiye bölgesini ele geçirmiş, buradan da içeriye doğru genişleyerek hâkimiyet alanlarını oluşturmuştur (1988, s. 70).

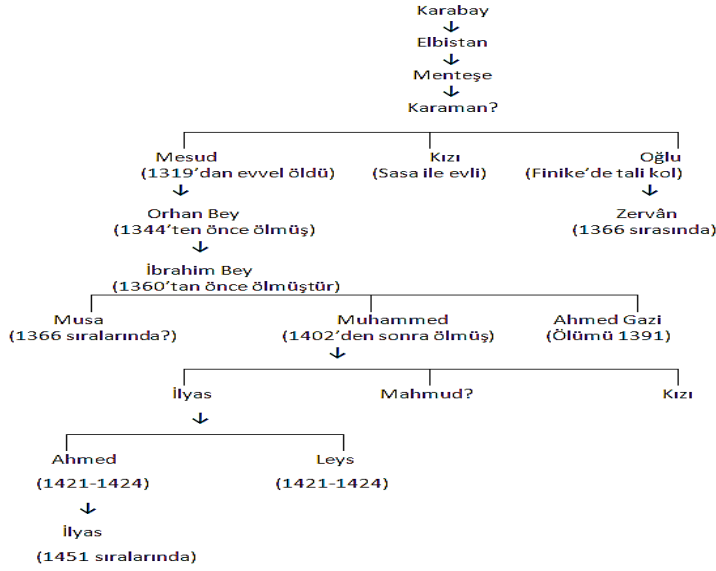
2.1.1. Menteşâoğullarının Şeceresi:

Menteşâoğulları beyliğini konu edinen günümüz çalışmalarında bu beyliğe ismini veren Menteşâ/Menteşâoğullarının şeceresi hakkında kesin bir bilgi vermekten kaçınılır. Bu konuda fikir bildiren tarihçilerin ortak görüşleri, eldeki kaynakların yetersizliğinden dolayı Menteşâ Bey'in cediti hakkında kesin bir şeyin söylenemeyeceğidir (bkz. Wittek, 1986, 25-55; Uzunçarşılı, 1988, s. 70; Köprülü, 2016, s. 955). Menteşâ Bey'in şeceresi verilirken Şikârî, Dehânnî ve Yârîcânî'nin Farsça olarak kaleme aldığı eserlerini Türkçeye tercüme ederek ve son kısmını da kendisi yazarak oluşturduğu eserinde onun Hacı Bahadır/Bahaddin'in oğlu olduğunu söyler (2005, s. 105). Müneccimbaşı Ahmet Dede, Camiü'd-Düvvel adlı eserinde Şikârî'nin eserinden hareketle ilk ceditin Hacı Bahaeddin olduğunu kabul eder. Ancak o, diğer kaynakların aksine Mes'ud ve Orhan Bey'i bu şecereye dâhil etmez ve Yakup Bey'i Menteşâ Bey'in oğlu kabul eder. Ona göre bu ailenin şeceresi Bahaeddin bin Menteşâ bin Yakup bin İlyas bin Üveys ve Ahmed'dir (akt. Wittek, 1986, s. 174-175).

Bu konuda bir çalışma yapan Fuat Köprülü, Menteşâ Bey'in ilk cediti olarak Hacı Bahadır'ı gösterir; ancak onu babası olarak değil de dedesi olarak verir ve babasının Abulstan olduğunu aktarır (akt. Köprülü, 2016, s. 956). Tevîk Bey, cediti meselesinden ziyade kaynaklarda Menteşâ Bey'in oğlu olarak verilen Mesud Bey ile Menteşâ'nın aynı kişi olduğunu iddia eder (akt. Köprülü, 2016, s. 956). Ancak Eflâkî Menakıbü'l-Ârifin adlı eserinde Mesud Bey'in çok açık bir şekilde Menteşâ Bey'in oğlu olduğunu söyleyerek bu ikisinin farklı kişiler olduğunu bildirir (1973, 2/244). Köprülü, Anadolu Beylikleri Üzerine Notlar adlı çalışmasında Menteşâoğullarının şeceresini şu şekilde aktarır:

Paul Wittek, Fuat Köprülü'nün verdiği bu şecereyi aşağı yukarı aynı şekilde vermekle beraber Hacı Bahaeddin'in yerine Karabay'ı ilk ced olarak alır ve Albustan'ı da Elbistan olarak vermeyi tercih eder. Mesud'u Menteşâ'nın oğlu olarak alan Köprülü'nün yerine o, Mesud ile Menteşe arasına Karaman (Kirman) diye birini ekler; ancak bunun kesin olmadığını da belirtmekten geri durmaz. Buna göre Wittek, Menteşâoğullarının şeceresini şöyle verir:

Wittek'in verdiği bilgilerde bazı sıkıntılar olduğu görülmektedir. Zira bu şecerede Karaman olarak verilen şahıs, Menteşâ'nın oğullarından Kirman olmalıdır. Ayrıca Âşık Paşa, tarihinde Yakup Bey adlı birinden bahseder ve İlyas ile Mahmud'u bu beyin oğlu olarak verir. Ona göre Yakup Bey, vefat edince geriye İlyas ve Mahmud adında iki oğul bırakmış, Mahmud, bey olmazken İlyas, beyliğin başına geçmiştir. Onun ölümünden sonra varis olarak bıraktığı Veyis/Leys ile Ahmed, Osmanlı tarafından tutsak edilerek Tokat'ta bir kaleye kapatılmıştır. İki yıl boyunca kalede tutsak edildikten sonra Ahmed Bey, bir hile ile kaleden kaçmıştır (2003, s. 180-181).

Wittek'in yukarıda verdiği bu şecere, bir kitabeden alıntıdır. Wittek'in eserinde verdiği bu kitabede Menteşâoğullarından Ahmed Gazi'nin cedleri, "*Ahmed Gazi ibn İbrahim ibn Orhan ibn Mesud ibn Menteşe ibn Ablistan ibn Karabay*"¹ şeklinde verilerek (1986, s. 142-143) ilk ced olarak Karabay gösterilir. Wittek, kitabede yer alan Ablistan'ın Elbistan olması ihtimalinin daha yüksek olduğunu ve Elbistan ile ilişkili olarak bir yer adına işaret olabileceği ve ailenin buradan gelmiş olabileceği ihtimalini de göz önünde bulundurur. Ayrıca o, kitabenin geç bir dönemde yazılmış olması hasebiyle bu kitabede bir tahrifatın ya da eklemenin de yapılmış olabileceği ihtimalinin varlığına da dikkat çeker (1986, s. 52).

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri adlı eserinde Menteşâoğullarından bahsederken Şikârî'nin verdiği bilgileri kullanarak ilk ceddin Sahil Beyi Bahaeddin olduğunu aktarsa da Gazi Ahmed Bey'in 1391 tarihli kabir kitabesinden hareket ederek ilk ceddin Kuru Bey olduğunu ve Menteşâ'nın babasının da Elbistan olması gerektiğini iddia eder (1988, s. 70-71).

Veysi Turgut, Menteşâ Bey'in İsmi, Menşe'i ve Menteşâoğulları'nın Vakıflarına Dair adlı makalesinde Wittek ve Uzunçarşılı'nın görüşlerini tenkit ederek ailenin kökenini Harezm Türklerine dayandırır. Kitabede geçen قری ya da قری ifadesinden hareketle ve oldukça zorlama bir şekilde ilk ceddin Kayır (Kır) olduğunu belirtir. Ona göre okunaksız

mezar taşından dolayı Kara/Kuru şeklinde takdim edilen şahsın adının Kır Bey/Kır Han (Kayır Han) şeklinde okunması, Menteşâ Bey'in köklerini, aynı adı taşıyan ve 1230'da Yassıçemen Savaşı'ndan sonra Alaeddin Keykubad'a sığınan Harzemşahlara mensup emirlerden Kırhan/Kayır Han'a dayandırılabilir (2017, s. 26). Ancak Turgut'un makalesinde Menteşâ Bey'in cediti olarak dayandırmaya çalıştığı Kır Bey'in yaşadığı yer ile Menteşâ'nın ve Şikârî'nin babası olarak gösterdiği Hacı Bahaeddin'in yaşadığı yerler oldukça farklıdır. Turgut'un ced olarak zorlama bir şekilde vermeye çalıştığı Kır Bey'in Gerede, Ereğli, Sakarya civarında yaşadığı aktarılırken Hacı Bahaeddin'in etkinlik alanı Sivas, Konya Kayseri ve Ankara'dır. Şikârî'nin eserini Menteşâ'nın hayatta olduğu bir dönemde Karamanoğulları'nın hâkimiyeti zamanında yaşamış Yâricânî ve Selçuklu sarayında bir şair olan ve Aleaddin Keykubat'ın kendisinden bir Selçûk-nâme yazmasını istediği Dehânnî'ye dayandırarak kaleme aldığı ya da tercüme ettiği düşünüldüğünde Şikârî'nin Hacı Bahaeddin'i Menteşâoğullarının ilk cediti olarak vermesinin daha isabetli olduğu kanaatindeyiz. Zira Yâricânî ve Dehânnî, hem Hacı Bahaeddin'in hem de Menteşâ'nın faaliyetlerinden haberdar olmaları gayet mümkündür ve bunları belki de şahsen tanıma fırsatı da bulmuşlardır. Bütün bunlarla beraber Şikârî'nin yer yer olayları karıştırdığı da görülür. İbn Bibî'nin eserinde Hacı Bahaeddin'in bizzat Selçuklular tarafından emirü's-sevahil olarak Ege kıyılarının kendisine uç olarak verildiği ve Cimri Olayı'nda Ermenek Türkleri ve Karamanoğulları tarafından öldürüldüğü aktarılırken (1996, s. 209) Şikârî'nin, Karamanoğulları tarafından bu bölgenin kendilerine verildiği ve Bahaeddin'in kendilerine bağlı bir bey olduğunu söyleyerek yanlışlığı düştüğü görülür (2005, s. 129). Bu farklı aktarımın sebebi de Şikârî'nin Karamanoğullarını Selçukluların varisi gibi gösterme ve onları yüceltme gayesidir.

2.1.2. Menteşâoğullarının Kökeni Meselesi:

Anadolu Selçuklu devletinin Moğol İstilası sonrası içine düştüğü siyasi krizden ve otorite boşluğundan faydalanarak kurulmuş birçok beylikten biri olan Menteşâoğulları Beyliği, Cumhuriyet sonrası yazılan Türk kaynaklarında "Menteşeoğulları, Menteşe Emirliği, Menteşe Beyliği" adları ile yer alır. Günümüzde Menteşe olarak hafifletilip söylenen bu isim eski kaynaklarda ve kitabelerde Menteşâ (منتشا) şeklinde yazıldığından (Witteck, 1988, s. 27; Şikârî, 2005, s. 104; Bakır, 2008, s. 770) Osmanlı kaynaklarında bu beylik için "Menteşâoğulları Beyliği, İmâret-i Veled-i Menteşâ, İmâret-i İbn Menteşâ, Ferzend-i Menteşâ ya da İbn Menteşâ" ifadeleri kullanılmıştır. Bizans ve Batı kaynaklarında ise kendi dillerine uydurarak "Mandachias, Mandasias, Mantaxias" şeklinde geçmektedir (Witteck, 1988, s. 27). Bizans kaynaklarında Menteşe, "Salpakis" unvanıyla da yer almaktadır (Pachymeres, 2009, s. 59). Buradaki unvan, onun sahil beyi olmasından kaynaklı olup bu sözcük "sahil beyi" sözcüğünün bozulmuş şeklidir (Witteck, 1986, s. 29; Gökyay, 1988, s. 70). Witteck, bu sözcüğün bir unvan olduğunu ve İranlılar arasında "cesur" anlamına geldiğini söyler (1986, s. 26). F.M. Emecen ise bu unvanın bu şekilde tanımlanmasına karşı çıkarak bununla kastedilenin Türkmen alpler olduğunu belirtir. Ona göre Pachymeres'in eserinde geçen "Salpakis/ Salampaxides", sahil beyi olmadığı gibi bazı araştırmacıların belirttiği gibi "Selam Bey" de değildir. Ona göre yazılışı Türkçeye yakın olması hasebiyle "Âlem Bey" olması muhtemeldir. O, bu iddiasını Osmanlı şehzadelerinden Âlem Bey'e dayandırır. Bunun dışında Emecen, Saruhan Bey'in babasının "Alpagı" olmasından hareketle bu unvanın Türk adlarından biri olması gerektiğini söyler (2012, s. 215).

Bizans kaynaklarında da yer alan Menteşâ ve oğulları, onların kimliğinden ziyade Bizans’a karşı yürüttükleri savaş ve yıkım nedeniyle yer alır. Pachymeres, Bizans topraklarının günden güne erimesini ve kaybedilen topraklardaki mezalimi anlatırken bunun müsebbipleri arasında Menteşâoğullarını da anar ve bunu şu şekilde dile getirir:

Doğudaki topraklar gittikçe çürüyor, İmparatora her gün birbirinden kötü haberler geliyordu. Topraklarımızda olanları, çekilen acıları biz kendi gözlerimizle görebiliyor acıların neden olduğu sızlanmaları duyabiliyorduk. Artık düşmanla aramızdaki tek sınır boğazdı. Düşman başına buyrukluğuyla tüm toprakları, kiliseleri, görkemli manastırları istila ediyor, bazı kaleleri yıkıyor, bazılarını ise yakıyordu. Her gün insanları öldürerek ve kızlarını kaçıarak mutlu oluyorlardı. Bu daha önce hiç duyulmamış bir zalimlikti. Bithynia, Mysia, Phrygia, ve Lydial’nın civarındaki topraklar yani ünlü Anadolu’yu, birkaç güçlü yerin dışında, tamamen yıkmışlardı. Bu bahsettiğimiz olayları yapan ve ölüm getiren zalimler ise Amourios’lar, Osman’lar, Alishirler, Menteşeler, Süleyman Paşalar, Alaides’ler, Ameramanes’ler, Lamises’ler(?) , Sphondylcs’ler(?) ve Pagdines’lerdi(?). Kibirlerinin ve ürkütücü karakterlerinin verdiği cüretle, vahşi bir ateş gibi, her yeri ele geçiriyor ve parçalıyorlardı onların daha da ileri gitmelerine engel olabilen tek şey denizdi (2009, s. 78-79).

Pachymeres, Anadolu’daki uç beylikleri sıralamakla beraber genel olarak bu beyliklerin tamamını Türk olarak nitelemekten de geri durmaz. Bu tarz bir nitelendirme, bir ırka gönderme olmayıp Türk kavramının Müslümanlıkla özdeş kabul edilmesinin bir sonucudur. Zira Moğol İstilasası’nın yarattığı güvensiz ortam ve yıkım, Türkistan ve Afganistan’dan Anadolu’ya kadarki bölgede kendini güvende hissetmeyen ve Moğol zulmünden kaçan tüm milletleri Selçukluların himayesinde Bizans sınırına yığdırmıştır:

“İmparator tarafından ayrıcalıklara sahip olan ve güzel umutlarla yaşayan Aydın halkı şimdi yeni bir durumdaydı. Türklerden oluşan bir grup onlara saldırdı. Güçlü bir adam olan Salpakis, yani onların kendi dillerindeki adıyla Menteş Bey çok sayıda adamdan oluşan ordusuyla saldırmış ve şehri kuşatmışlardı” (2009, s. 59).

Osmanlı döneminde kaleme alınan kroniklerde ise onun kökeni üzerinde pek durulmaz. Bu dönemin müverrihlerinden biri olan Yazıcıoğlu Ali, Selçûk-nâme adlı eserinde Menteşâ’dan sadece Selçuklu tarafından kendisine beylik verilen kimseler kısmında bahseder (Bakır, 2008, s. 770). Wittek’in aktardığı bilgilere göre Münecimbâşı ise Menteşâoğullarından bahsederken Yazıcıoğlu Ali’den farklı olarak onların kökeni hakkında bir bilgi verir ve bu bilgiyi Şikârî’nin tarihindeki bilgilerden alıntıldığını bildirerek onun Kürtlüğüne temas eder. Ona göre Menteşâ, Sivas hâkimi ve aynı zamanda bir Kürt olan Bahaeddin’in oğludur (1986, s. 172). Âşıkpaşazâde, Hadîdî gibi Osmanlı kronikleri de Menteşâoğullarından bahsederken onların Osmanlı ile olan ilişkileri üzerinde durarak kökenleri hakkında bilgi vermekten kaçınır (Hadîdî, 1991; Âşıkpaşazâde, 2003).

Osmanlı döneminde yazılmış kronikler içinde Menteşâoğullarının kökeni hakkında en net bilgiyi veren Şikârî’dir. Şikârî, Karamân-nâme adlı eserinde bu beyliğe ismini veren Menteşâ hakkında oldukça teferruatlı bilgi verir. Şikârî’ye göre Menteşâ, Sivas’a hâkim olmuş ve Ankara, Konya, Kayseri gibi bölgelerde hâkimiyet kurmuş olan Hacı Bahadır/Bahaeddin’in oğludur. Şikârî, Hacı Bahadır ve Bahaeddin isimlerini aynı metin içinde kullanarak bu iki ismi bir kişiyi işaret edecek şekilde ele alır:

*Râvi eydür: Sultan ‘Alâüddin’in Sivas’da meger hutbesi okunurmuş. Meger **Hacı Bahâdır**, cümle Kürdü başına cem’ edüb baş çeküb hutbeyi nâmına okutmuş imiş. Sultana ‘âsi olmuş. Sultan dahi ‘asker çeküb cenge gelmek üzere iken haber geldi ki Oğuz begleri Sivas’ı Hacı Bahâdır elinden almışlar deyü. Sultan ‘Alâüddin safâ eyledi. Bir mektub Kayseriyye Begi Ca’fer’e gönderdi. Ca’fer mektûbu alub ‘izzetle sultâna okuyuverdi. Demiş ki, sen ki Kayseriyye begisin, **Hacı Bahâeddin** elinden Sivas’ı alub zabt eden ne kimsedir? Yoklayub bilüb bu cânibe bildüresin demiş” (2005, s. 105)*

Şikârî’nin belirttiği bilgilere göre Menteşâ’nın babası olarak verdiği Hacı Bahâdır/Bahaeddin köken olarak Kürt’tür ve Sivas’ın beyidir. Müellif, bu bilgiyi eserinde çok açık bir şekilde belirterek Hacı Bahaeddin’i “Kürt begi Hacı Bahaeddin” olarak verir (2005, s. 109). Şikârî, sonraki Osmanlı tarihlerinde de kullanılan imlaya sadık kalarak Menteşâ’nın adını Menteşâ (منتشا) olarak kaydetmekle beraber onun tam isminin ise Ali Menteşâ olduğunu belirtir:

“Râvi eydür: Oğuz ve Türkmân kavmi Ermeni ta cengden gelmişer idi. Haber erişdi ki ne turursuz? Kürt begleri sizi kırmağa geldi, dediler. Nûreddin eydür:

– Bunlara hîle gerek. Yohsa çok tâifedir ceng mümkün degildir dediler.

Kosun eydür:

– Ben size ‘âsî olub kaçub anda varayım. İşitdim, oğlu ‘Ali Menteşâ(yı), Sivas’da yerine koyub gitmiş. Hacı Bahâddin ile ceng ederken ben Sivas’ı Menteşâ elinden alayım dedi. Bu re’y ma’kul görüb Kosun’u Sivas’a gönderdiler. Bin er ile gitdiler. On bir bin er cem’ edüb ‘asker-i Kürde mukabil erişüb cenge başladılar” (Şikârî, 2005, s. 104).

Şikârî, çok açık bir şekilde Hacı Bahâdır’ı bir Kürt beyi ve Kürt olarak eserinde tanıtmıştır. Menteşâ adını Şerefhan’ın eserinde de görmekteyiz. Şerefhan, eserinde üç Menteşâ’dan bahseder. Bunların ilki Kilis Kürt beyliğinin hükümdarlarından Menteşâ’dır. Şerefhan, “*Kilis Hükümdarları Hakkında*” bölümünde Şikârî’nin Menteşâ Bey hakkında verdiği bilgiye yakın bir bilgidен bahseder. Kürt mirlerin kökenini Araplara dayandırma modasına uyarak Kilis Beyliği’nin kökeninin Kureyş’e dayandıran Şerefhan, bu beyliğin üç kardeş tarafından kurulduğunu, bunların Şemseddin, Bahaddin ve Menteşâ olduğunu söyler. Şikârî’de baba-oğul olarak karşımıza çıkan Bahaddin ve Menteşâ, Şeref-nâme’de iki kardeşdir. Şerefhan, bunu öyle aktarır:

“Haşimi ailesinin soyunu bilen ve Kureyş’in dalları konusunda ihtisas sahibi olan kimselerce de açıkça bilindiği gibi, Kilis hükümdarlarının soyu, kendi iddialarına göre, Abbas Efendimize -Allah ondan razı olsun- ulaşır. Dediklerine göre onlar, doğru rivayet gereğince Hakkari ve İmadiye hükümdarlarının amca oğullarıdır. Bunlar üç kardeşti ve adları Şemseddin, Bahaddin ve Menteşâ’ydi. Hakkari hükümdarları Şemseddin’in soyundandır ve Kürtler tarafından bunlara “Şemû” denilmektedir; Bahaddin’in soyundan olan İmadiye hükümdarlarına da “Behdin” denir; Kilis hükümdarlarına gelince, bunlar da Menteşâ’nın soyundandır ve onlara «Mend» denir. (Şerefhan, 1971, s. 248).

Şerefhan’a göre Menteşâ Bey, Kilis beylerinin cediti olup bu beyliğin hükümdarları onun soyundan gelmektedir. Selçuklu sarayında görev alan Mende Bey’in Şerefhan’ın belirttiği gibi Kilis hükümdarlarından birisi olması gayet yüksek bir ihtimaldir. Şerefhan, eserinde bize başka Menteşâlar hakkında da bilgi verir. Yazar, Erdelan Beyliğini anlatırken Safevî komutanlarından Muhammed Han Ustaçlı’nun kızıyla evli olan ve Erdelan ailesinden olan bir Menteşâ’dan bahseder (1971, s. 105). Bir diğer Menteşâ ise 16. yüzyılda yaşamış olup Safevî şahı Tahmasp’ın mahiyetinde yer alan ve aslen Kürt olan

Menteşâ Sultan'dır (Şerefhan, 1971, s. 508). Şeref-nâme'den çok açık bir şekilde anlaşılacağı üzere Menteşâ ismi, Kürtler tarafından yaygın kullanılan bir isimdir. Ayrıca Kilis Beyliği'nin kurucusu olarak verilen Menteşâ'nın da Şikârî'nin belirttiği Hacı Bahaeddin'in oğlu olarak verilen Menteşâ arasında enteresan bir benzerlik vardır. Bu da yazarlardan birinin meseleyi karıştırdığı ihtimalini doğurduğu gibi iki yazarın farklı kişilerden bahsetmesi de mümkündür.

Cumhuriyet döneminin Türkçü havasının hâkim olmasıyla bu bilgi sümen altı edilmiştir. Bu dönemde resmi tarih tezi ışığında kaleme alınmış çalışmalarda hiçbir kaynak gösterilmeksizin onun Türklüğüne vurguda bulunulmuş ve Menteşâ ismi de değiştirilerek Menteşe'ye dönüştürülmüştür. Anadolu Beylikleri üzerine bir çalışma yapan Orhan Şaik Gökyay, Menteşe'yi doğrudan bir Türkmen olarak ele alır (1988, s. 70).

Fuat Köprülü, Anadolu Beylikleri Tarihine Aid Notlar adlı çalışmasında Menteşâ Bey'in kökeni hakkında kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığını söyleyerek bu beyliğin kurucusunun kökeni meselesinin karanlıkta kaldığını aktarır. Şikârî'nin tarihinde verdiği bilgilerden hareket ederek onun cediti hakkında bilgi vermeye çalışarak şöyle der:

Bunların cedit-i ekberleri addedilen Bahaeddin'in Cimri Hadisesi diye maruf vaka esnasında Karamanoğlu Mehmet Bey tarafından şehit edilen Melikü's-sevahl Hacı Bahaeddin olduğu kabul edilirse ki Ahmet Tevhid Bey'in bu noktayı nazarını Halil Ethem Bey de kabul etmiştir. Bu takdirde, onun Çelebi Kamuran adlı bir oğlu olduğunu Sadr-ı mutabbab lakabıyla meşhur Zekiyyüddin Ebubekir Kanuni'nin münşeatında mevcut bir taziyetnâmeden anlıyoruz. Bahaeddin'e doğrudan doğruya intisabı olan Zekiyyüddin'in bu hadise münasebetiyle yalnız Çelebi Kamuran'a taziyetnâme yazması ve onun başka çocuklarından hiç bahsetmemesi, oldukça şayan-ı dikkattir. Buna nazaran bu iki Bahaeddin'in iki ayrı şahıs olması ihtimali de kolayca reddedilemez (2016, s. 955).

Köprülü, bazı kitabelerden hareketle Menteşâ'nın babasının isminin Abulstan olabileceğini söyler. Köprülü, Şikârî'den haberdar olduğu halde onun Kürtlüğe dair verdiği bilgileri anmadan geçer.

Benzer bir peşin hükmü Batılı yazarlar da benimser. Hammer de *Büyük Osmanlı Tarihi* adlı eserinde kaynak göstermeden Menteşe'yi, Germiyan ve Karaman gibi Türkmen beylerden biri kabul eder (2015, 1/68). Paul Wittek, bu beyliğin kurucusu olan Menteşâ Bey'in atalarının kim olduğu ve kökeni hakkında kesin bir şey söylenilmeyeceğini söyler. Wittek, Menteşâ Bey'in kimliği, aile şeceresi ve bölgeye nereden geldiği konusunda farklı kaynaklardan hareketle bilgi vermeye çalışır. Ona göre Menteşe ismi, bir şahıs ismi olarak bu bölgeye ismini vermiş olabileceği gibi bunun bir boy isminin olması da gayet doğal olup buraya daha önce göç etmiş boyların ismi, burada zamanla yer ismi oluşturmıştır (1986, s. 28). Wittek, Menteşâoğullarından Ahmed Gazi'nin 1391 tarihli mezar taşında yer alan "Ahmed Gazi ibn İbrahim ibn Orhan ibn Mesud ibn Menteşe ibn Ablistan ibn Karabay" kitabesinden hareketle onun üst atası hakkında yorumlarda bulunmuşlardır. Wittek'e göre kitabenin sonunda yer alan üst ata "Kara"dır. Wittek, bu farklılığı kitabeye bu ismin sonradan eklenmiş olabileceği ihtimaline bağlar. O, Menteşe isminin sadece bir kitâbede bulunup diğer belgelerde olmamasından hareketle ismin sonradan idhal edilmiş olabileceğinden başka, Elbistan'ın bir yer ismi olması dolayısıyla ailenin menşeinin buradan çıkmış olabileceğini düşünmektedir (1986, s. 52).

Bu kitabeden hareket eden Uzunçarşılı ise bu ismi/ قری "Kuru" olarak okumayı tercih etmiş ve Menteşâ Bey'i Megri/Mekri (Fethiye) tarafından içeriye girerek buraya

yerleşen Türkmenlerden biri olarak vermiştir. Şikârî'ye atıfta bulunarak babasının adının Emirü's-sevâhil Bahaeddin olduğunu söylese de onun Kürtlüğü meselesini ele almadan Ahmed Gazi'nin kabir kitabesindeki قری ifadesini Kuru Bey olarak okuyup ona bir Türk ecdad icat eder (1988, s. 70). Veysi Turgut ise kabir kitabesinden hareketle onun ilk atasının Harzemşahlardan Kır veya Kayır Hanın olması gerektiğini söyler (2017, s. 26). Ancak burada geçen قری ifadesi, ne Wittek'in iddia ettiği gibi Kara ne Uzunçarşılı'nın iddia ettiği Kuru Bey ne de Turgutun iddia ettiği Kayır Han ya da Kır Han şeklinde okunabilir. Menteşâ Bey'in yerleştiği bölge isminin antik dönemlerden beri "Karia/Karya" olması hasebiyle böyle bir isimlendirmenin tercih edilmiş olması muhtemeldir. Zira kitabe de yer alan قری ifadesi, Karia olarak okunmaya oldukça müsaittir. Ama tüm bu ihtimallerle beraber Wittek'in bunun sonradan idhal edildiği görüşünü Şikârî'nin verdiği bilgiler bağlamında göz önünde bulundurmakta fayda vardır.

Selim Koca, hazırlamış olduğu *Anadolu Türk Beylikleri* adlı çalışmasında Şikârî'nin Menteşâ'nın babası hakkındaki görüşlerini olduğu gibi kabul ederek Menteşâ'nın babasını Selçuklu sahil komutanlarından (Emîrû's-sevâhil) Bahaeddîn veya Bahadır Bey olduğunu söyler. Ancak Şikârî'de geçen Hacı Bahaeddin'in Kürt kimliğine temas etmeden "Sahil Beyi" unvanlı Menteşâ Bey'in XIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Antalya'dan deniz yoluyla Bizans'ın Karia (bugünkü Muğla ve çevresi) yöresine gelen Türkmenlerin başında olduğunu ve Fethiye (Makri) ve çevresini ele geçirip burada kuvvetlice yerleştiklerini belirtir (2012, s. 161-162). İslam Ansiklopedisi gibi muteber kabul edilen bir kaynaktan bile hiçbir delil gösterilmeksizin bu beyliği Türk olarak verilmiş ve onların o yöreye deniz yoluyla gelip içeri doğru girerek sahil ile Denizli arasındaki bölgeye yerleşen Türkmenler olduğu söylenmiştir.

Şikârî, Karamanoğulları tarihini ele aldığı Karaman-nâme adlı eserinde çok açık bir şekilde Menteşâ Bey'in milliyeti ve babası hakkında çok açık izahlarda bulunmuş olmasına rağmen ona zorla bir baba bulunmaya çalışılması abesle iştigaldir. Şikârî'nin bu izahatlarına rağmen Cumhuriyet sonrası yazılan kaynakların onu Türkleştirmesi resmi Türk tarih tezinin bir parçası olduğu gibi ret ve inkâr politikalarının akademideki yansımalarının da bir sonucudur. Şikârî'nin eserinde açıkça verdiği bilgiler dururken ihtimaller üzerinden hareket etmek pek de kabul edilebilir bir durum değildir. Ayrıca Menteşe ve Sâsân gibi isimler de Türkçe olmadığı gibi o dönem ve daha önceki dönemlerde yaşamış Türklerde kullanılan isimler de değildir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin Menteş adında bir kardeşi olduğu aktarılsa da Hacı Bektaş'ın Türklüğü de tartışmalı bir konudur (Âşık Paşa, 2003, s. 298). Bütün bunların dışında Moğol İstilas'ının yarattığı kaostan kaçmaya çalışan her milletten insanın Batı Anadolu'ya, hatta Rumeli bölgesine kaçtığını anonim bir Tevârih-i Al-i Osman'dan şu şekilde öğrenmekteyiz:

"Cümle uğrayacağı yerlerün halkı kaçup denizi geçüp Rûmili'ne döküldiler. Tâ hatta Arap'dan, Kürd'den, Türkmen'den ve Anadolu'dan adam kaçup Rûmili'ne geçdiler. Ol zamâna erişmiş âdemîler şöyle rivâyet itdiler kim: Rûmili'nde nice halk gördük kim, bizim aslumuz Arap'dur, ve kimi Türkmendür, kimi Kürt, kimi Anadolu. Kimi eydür: 'Bizüm aslumuz Çağatay idi' dir. Kaçup Rûmili'ne gelmişlerdür. Ve hem Vâkı' ekser Rûmili'nün şinlik (şenlik) olmasına bu(n)lar (sebebe) olmuşdur." (Giese, 1992, s. 49).

Yukarıdaki alıntıdan açıkça anlaşıldığı gibi Anadolu coğrafyasını şekillendirenler sadece Türkler olmayıp Araplar, Farslar ve Kürtler de bu coğrafyada aktif rol almış ve cihat faaliyetleri içinde bulunmuştur. Ayrıca Yazıcızade Ali, Selçuk-name'sinde Selçuklu

sarayında yüksek rütbelerde yer alan ve İzzeddin Kılıçarslan'a hizmet eden Şemseddin Kürd Beg ve Mende Beg gibi önemli Kürt devlet adamlarından bahseder (Bakır, 2008, s. 176). Clude Chan, Germiyan Beyliği'nin Kürtlüğünü gündeme getirerek bu beyliğin kurucularının Kürt olduğu, tamamen Kürt denilmese de bu beyliğin Kürt ve Türk karışımı bir beylik olduğunu söyler. Ona göre Selçuklu Moğol hükümetince, Türkmenler karşısında onlara yardımcı olmaları için 1275 yıllarına doğru doğu Anadolu'dan alınıp batı Anadolu'ya yerleştirilmişlerdir (1979, s. 299). Yine Yazıcızade Ali, Gıyaseddin Keyhüsrev'in Antalya'yı fethetmek için oluşturduğu ordunun içinde Kürtlerin olduğunu kaydeder (Bakır, 2008: 194). Bütün bunlar, Kürtlerin Selçuklu döneminde nerelere kadar yayıldığını ve beyliklerdeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Chan, bu yayılımın sebebinin de Selçukluların politikasının Türklüğe dayalı bir milliyetçilikten beslenmemesine bağlar (1979, s. 274). Menteşâoğullarının da bu politikanın sonucu olarak Karia bölgesinin kendilerine iktâ olarak verilmiş olması ya da Türkmenlere karşı bir denge unsuru olarak kullanılmış olması mümkündür.

Evliya Çelebi, Muğla'ya yaptığı seyahat esnasında buranın Anadolu'nun bir parçası olduğu halde garip bir kavmi olduğundan ve halkının Farsça konuştuğundan bahseder (Karaman&Dağlı, 2013, 9/119). Evliya Çelebi'nin bu tespiti, içinde abartıları taşısa da halkın Türkçenin dışında bir dil konuştuğunu belirtmesi bakımından önemlidir. Zira burada yaşayan halkın bir kısmının doğudan göç ettiğini gösterir ki Menteşâ Bey'in de bunlardan biri olma ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca Şah İsmail zamanında onun Şiilik propagandasına uyarak birçok insanın Menteşe vilayetinden İran'a göç ettiği de aktarılmaktadır (Koca, 2008, s. 14-15). Bu da bölgede Şia ya da Alevi mezhebinden kimselerin yaşadığını gösterdiği gibi kendini Farslara daha yakın hisseden Kürtlerin bu bölgedeki varlığına da işaret olabilir. Nitekim Türk Tarih Kurumu eski başkanı Yusuf Halaçoğlu, katıldığı bir programda Kürtlerle Türklerin birlikte Batı Anadolu'ya göç ettiklerinden ve 15. ile 16. yüzyıllarda Ege kıyılarında meskûn Kürt aşiretlerinin varlığından ve bu bölgeye Kürt aşiretlerinin yayılışından bahseder.² Aydın ili tahrir defterinde Davud Bey adında birinin tımarı olarak "Kürt Hacı" adında bir köyün yer almış olması, bu bölgedeki Kürt varlığının açık bir göstergesidir (Sarıkaya, 2014: 62). Bütün bu bilgiler, Şikârî'nin belirttiği gibi beyliğin kurucusu Menteşâ Bey'in Kürt olduğunu ve iktâ olarak kendisine verilen bu bölgede bir beylik kurduğunu gösterir.

2.1.3. Menteşâoğullarının Siyasetteki Roller:

Cimri olayında Karaman ve Ermenek Türklerinin Konya'da bulunan ve şehri savunmakla görevli olan Sivas emiri Hacı Bahaeddin'i öldürmelerinden sonra emirü's-sevâhil olarak oğlu Menteşâ Bey atanmıştır. Şikârî'nin verdiği bilgilere göre babası Hacı Bahaeddin, Sivas emiriyken oğlu Menteşâ, babasıyla beraber aktif olarak siyasetin ve mücadelenin içinde yer almaktaydı. Menteşâ Bey, deniz yoluyla geldiği Mekri/Fethiye bölgesinden içeri girerek antik Karia topraklarında, diğer bir deyişle Muğla, Milas, Peçin ve Balat'a egemenlik kurmuş ve burada beyliğinin temellerini atmıştır. Ege denizine yönelik gaza ve akınlarla sivrilen ve denizcilik geleneğine sahip olan beylik, bu özelliğiyle diğer beyliklerden kısa sürede ayrılmıştır. Bu ayrılmayı sağlayan da tarihçilere göre mahalli Rum denizcilerinin tecrübelerinden faydalanmalarıdır (Uzunçarşılı, 1988, s. 70; Emecan, 2012, s. 214).

İlk dönemlere dair elde kaynak olmadığından Menteşâ Bey ve faaliyetleri hakkında bilgi oldukça azdır. Bizans kaynaklarında ise Bizanslarla girdiği çetin mücadele

sonrası yer almaktadır. Bizans tarihçisi Pachymeres, ondan 1282 yılında Sultanhisar/Nyssa ve Denizli/Tralles'in fethinden ve bu fetih esnasında şehirlerde yarattığı kıyımdan dolayı bahseder (2009, s. 78-79). İlhanlı hükümdarı Geyhatu'nun 1291 yılında Menteşe topraklarını yağmaladığı zaman hala hayatta olan Menteşâ Bey'in 1293 yılından sonra vefat ettiği tahmin edilmektedir. Ancak onun tam olarak ne zaman öldüğü bilinmemekte, onu dizginlemek için harekete geçen Moğol-Selçuklu güçlerinin bir seferi sırasında şehit edildiği ve kabrinin Fethiye'de olduğu rivâyeti vardır (Turgut, 2017, s. 35)

Menteşâ Bey'in ölümünden sonra ardında Kirman ve Mesud adında iki oğul bırakır. Kirman, Fethiye'de hüküm sürerken Mesud Bey, Beyliğin idari merkezinde hüküm sürer. Böylece Menteşâ Beyliği'ne ikili bir yönetim hâkim olur. Ancak Kirman'ın hâkim olduğu Fethiye, Hamidoğulları beyliğinin eline geçer ve bir daha geri alınamaz. Buna rağmen Mesud Bey dönemi, Menteşâoğullarının gücünün zirveye ulaştığı dönemdir (Koca, 2012, s. 163). Mesud Bey, 1300 yılı itibarıyla Ege Denizi ve sahillere yakın adalara yaptığı seferlerle adını duyurmaya başlar (Emecen, 2012, s. 216). Mesud Bey, bir ara Aydın'ı Bizans'a kaptırdıysa da, daha sonra bu şehri geri almayı başarır. Güçlü bir donanma meydana getiren Mesud Bey, sahillere hâkim olduktan sonra Rodos'u kuşatarak adanın büyük bir kısmını ele geçirir. Fakat Memlûkler tarafından Akka'dan atılan Sen Jan Şövalyeleri, Rodos'a yerleşmeleri ile Menteşâoğulları karşısında güçlü bir askeri güç olarak yer alır. Papa ve Fransa'nın desteği ile Mesud Bey'den adayı alarak tamamına sahip olurlar (Uzunçarşılı, 1988, s. 71-72). Öte yandan, tüm başarılarına rağmen Anadolu Selçuklularına bağlı bir beylik olarak kalan Mesud Bey Anadolu'daki beyleri itaat altına almak için gelen Moğol İlhanlı valisi Emîr Çoban'a bağlılık göstererek beyliğini korur (Koca, 2012, s. 164). Mesud Bey'in ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber onun 1320'li yıllarda öldüğü tahmin edilmektedir. Mevlevî tarikatına Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin Menteşe bölgesine ziyareti esnasında oğlu Orhan ile katılarak Mevlevîliğin bu bölgede yayılmasına katkı sunar (Eflâkî, 1973, 2/244-245).

Mesud Bey'in ölümünden sonra beyliğin başına onun altı oğlundan biri olan Orhan Bey geçer. Milas'taki bir camii kitabesinde Orhan Bey'in tam ismi Emîr-i Kebir Şucaüddin Orhan olarak geçer (Uzunçarşılı, 1988, s. 73). Orhan Bey, İtalyan kaynaklarının bildirdiğine göre Rodos adasını almak için 1320 veya 1321 yılında Sen Jan Şövalyeleri'ne karşı bir sefer düzenlemişse de bu seferde başarı elde edememiştir. İbn Battuta, Muğla seyahatinde kendisiyle tanışma fırsatı bulur. Kendisinden "Milas Sultanı" diye bahseden İbn Battuta, onu "Hükümdarlar arasında boyu posu, temiz ahlakı ve zekâsıyla tanınmıştır." şeklinde tanıtarak ondan ilme ve âlimlere büyük bir değer veren cömert biri olarak bahseder (2004, 1/411-412). Orhan Bey ile aynı dönemde yaşayan ve bölgede bir süre bulunmuş olan Mesâlikü'l-Ebsâr'ın yazarı Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, Menteşâoğullarını Antalya hâkimi Hıdır b. Dünder'in vasalları olarak gösterir ve onların hakim olduğu Finike şehrini Hıdır Bey tarafından tayin edilen bir bey tarafından idare edildiğini ve yaklaşık kırk bin kişilik bir ordusu olduğunu söyler (2014, s. 146). O, Foke/Foça şehrinden bahsederken Orhan Bey ve memleketi için şunları söyler:

"Buranın hâkimi Menteşâ oğlu Orhan'dır. İdare merkezi Foke (Foça) şehridir. Tewaza'nın (Tavaz) kuzeyinde yer alır. Kuzeydoğusunda Defnose Adası (Kuş Adası) bulunur. Tam karşısında Sakız Adası yer alır. Bunlar, onun ülkesinin arka tarafında ardı ardına uzanırlar. Foke hâkiminin elli kasabası, iki yüz kadar kalesi ve hisarı vardır. Ordusu da yüz bin veya daha ziyadedir. Bunların kılıçları hiç kınına girdiği görülmemiştir. Ona

hiçbir kimse engel olamaz. Düşmanlarıyla daimi surete karada ve denizde savaş halindedirler. Kendisine muhalif olan Müslüman veya kâfir olsun onu yok eder. Gece ve gündüz at ve gemi sırtından inmeyip başı yastık görmez. Daima savaş halindedir. Kâfirlerin gözlerini pek korkutmuştur. Her ne tarafa teveccüh etseler galip gelirler. Bu durumları çok meşhurdur. Hiçbir kimse ona hiçbir surette muhalif bir harekette bulunamaz. Bu memleketlerde Türk beylerinden Germiyan sahibinin mudara ve müdahale edeceği ve en ufak bir dostluğuna razı olacağı bundan başka bir bey yoktur. Hâlbuki o, bunun fevkindedir. Ama hiç şüphe yok ki, bunun kuvvet ve kudreti öteki beyliklerden daha üstündür. Bunun makamı bütün beyler arasında bir üstün değeri vardır. Bunun onlar üzerine bir ayrı meziyeti vardır. Bu memleketin Dirhemi, rıtlı, muddu ve fiyatları Germiyan'ınki gibidir" (el-Ömerî, 2014, s. 167).

El-Ömerî'nin belirttiği Menteşâoğullarının Hamidoğullarından Dünder Bey'e tabi olduğu kaydını Yazıcıoğlu da kendi tarihinde dile getirir (Bakır, 2008, s. 770). Uzunçarşılı'ya göre tabii olan bu kimsenin Menteşâ Bey'in oğlu Kirman'ın oğlu Zervan'ın olması muhtemeldir (1988, s. 73). Orhan Bey'in 1344 yılından vefat etmesinden sonra oğlu İbrahim Bey, yerine beyliğin tahtına oturmuştur. Diğer oğlu Hızır Bey ise Çine tarafına hükmetmiştir. Latinlerin 1344'te İzmir'i ve sahillerini ele geçirmesi Aydınöğullarıyla beraber Menteşâoğullarını da zor duruma sokmuştur. Girit'e yönelik tehdidin ardından İzmir'i kurtarmak için Aydınöğullarıyla bir anlaşma yapmışsa da Venediklilerin durumdan haberdar olup Balat limanına bir donanma göndermesi ile bu plan suya düşmüştür. 1352-1355 yılları arasında Girit Dukası Marino Morosini ile bir anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Bu tarihten sonra İbrahim Bey'in vefat ettiği tahmin edilmektedir (Emecan, 2012, s. 217).

İbrahim Bey'in vefatı, 1360'ta Menteşâ Beyliğinin parçalanmasına neden olmuş ve beylik, İbrahim Bey'in oğulları arasına paylaşılmıştır. İbrahim Bey'in oğullarından Musa Bey, Balat ve Milâs'ta; Mehmed Bey Muğla ve Çine'de; Ahmed Bey de Fethiye ve Marmaris'te hüküm sürmeye başladı (Uzunçarşılı, 1988, s. 74; Koca, 2012, s. 164). 1375'ten önce vefat eden Musa Bey'in Memluk sultanlarıyla haberleşmeleri olduğu ve onlarla ilişkileri olduğu bilinmektedir. Nitekim İskenderiye'yi zapt eden Haçlılara karşı oluşturulacak ittifak için gönderilen davet mektubunda adı yer almamış olsa da kendisinin davete icabet ettiği, Kıbrıs donanmasının Aydın ve Menteşe sahillerini tehdit etmesinden anlaşılmaktadır. Musa Bey'in vefatından sonra kardeşi Ahmet Gazi, Balat ve Milas'ı ele geçirmişse de Musa Bey'in oğlu Mahmud Bey; Balat, Çine ve Muğla hâkimi olarak görülmektedir. Onun ölümünden sonra da yerine oğlu Mehmed Bey geçmiştir ve 1389'daki Kosova Muharebesi'nde Osmanlı ordusunun yanında savaşa katılmıştır (Hammer, 2015, 1/220). Sultan Murat'ın öldürülmesinden sonra yerine geçen Yıldırım Bâyezid zamanında Karamanoğlu Alâüddin Bey'in teşvikiyle Saruhan, Aydın ve Germiyan beyliklerinin oluşturduğu ittifak içinde yer almıştır (Uzunçarşılı, 1988, s. 74-75). Ancak bu ittifak sonrası Yıldırım Bayezid, 1390 yılında Batı Anadolu'daki diğer beyliklere yaptığı gibi Mahmud Bey'in elindeki toprakları da alarak Menteşâ Beyliği'nin de siyâsî varlığına son vermiş ve topraklarını Osmanlı Devleti'ne katmıştır (Hammer, 2015, 1/240). Ancak Mahmud Bey ile helalleşmek adına ona Bergama kazasındaki araziye mülk olarak vermiştir. Mahmud Bey'in babası Muğla ve Çine emiri Mehmed Bey, memleketini terk ederek önce Mısır'a kaçmış ve sonradan da Mehmed Bey, buradan Cândâroğulları

Beyliği'nin merkezi Kastamonu'ya geçmiştir (Uzunçarşılı, 1988, s. 76; Karadeniz, 2011, s. 12; Koca, 2012, s. 165).

2.1.3. Menteşaoğulları Beyliği'nin Sonu:

Kurulduğu coğrafya itibariyle gelişmeye pek müsait olmayan Menteşa Beyliği, denizcilik faaliyetleri ile Ege'de bir dizi fetih hareketlerinde bulunmuş, denizcilik faaliyetleri ile Batı dünyasıyla da oldukça yakın ilişkiler kurmuş, ticari faaliyetleri daha rahat yürütmek için İtalya devleti ile ticari münasebetler kurmuştur. Ancak Sakarya bölgesinde Bizans sınırında yıldızı parlayan Osmanlıya karşı snmeye başlamıştır. (Emecan, 2012, s. 214-215). Yıldırım Bâyezid'in Menteşaoğulları Beyliği'ne son vermesinden sonra Meteşeoğlu İlyas Bey, Timur'a sığınarak ondan yardım ister. Timur, Bayezid'den beylerin topraklarının geri verilmesini istese de Bayezid bunu kabul etmez. 1402'de yapılan Ankara Savaşı'nda Bâyezid'in ordusunda yer alan beyliklerin askerleri, beylerinin saflarına geçerek Bayezid'in yenilmesine sebep olur (Hadidi, 1991, s. 126-130). Bu yenilgi sonrası Menteşaoğlu İlyas Bey, tekrar beyliğinin başına geçer ve Timur'a bağlı olarak varlığını sürdürür. Timur'un beyliklere eski topraklarını vermesindeki amacı Osmanlıyı Anadolu'da zayıflatmaktı (Hammer, 2015, 2/88).

Topraklarını yeniden elde eden İlyas Bey, kurnazca bir siyaset gderecek Yıldırım Bayezid'in çocukları arasındaki taht mücadelesinden faydalanır. Beyliğini güçlendirmeye çalışarak bölge siyasetine dâhil olur. Cüneyd Bey'in karşısında yenilgiye uğramış olan Aydınoğlu II. Umur Bey'e altı bin kişilik bir imdat kuvveti göndererek yardım eder. Böylece İlyas Bey, Umur Bey'in ülkesine tekrardan hâkim olmasını sağlar (Koca, 2012, s. 166; Hammer, 2015, 2/98). Öte yandan İlyas Bey, Menteşaoğulları Beyliği donanmasını da tekrar deniz seferleri yapabilecek şekilde güçlendirdi. Dış dünya ile ticaretin de öneminin kavrayan İlyas Bey, 1403 yılında Venediklilerle ticareti karşılıklı düzenleyen bir anlaşma yaptı. Fakat Akdeniz'deki korsanlık faaliyetleri yüzünden, bu anlaşmadan beklenen sonuç alınamaz (Uzunçarşılı, 1988, s. 79).

1405'te elebi Mehmed kardeşi İsa Bey'e yardım eden Aydınoğlu Cüneyd Bey, Saruhan ve Menteşa Beyliği'ne ait müttefik kuvvetlerini mağlup eder. Aydınoğlu Cüneyd Bey ile Menteşa Beyi onun yüksek hkimiyetini kabul eder (Karadeniz, 2011, s. 23). İlyas Bey, kardeşlerini birer birer bertaraf ederek Osmanlı ülkesine sahip olan Mehmed elebi'yi metb' hükümdar olarak tanımak zorunda kalır ve oğulları Ahmed, bunun güvencesi olarak Osmanlı sarayına rehin göndermek zorunda kalır. İlyas Bey'in 1421 yılında ölümü üzerine oğulları kılık değiştirip Edirne'den kaçarak gelip babalarının ülkesine sahip olur (Hammer, 2015, 2/42). II. Murad, saltanatının ilk yıllarında, 1. Bayezid'in tahta çıktığı anda karşılaştığı duruma benzer bir hadiseye muhatap olur. Tahta çıkar çıkmaz Menteşe ve Karaman beylerine elçi göndererek ona bağlılık bildirmesini ister (Hammer, 2015, s. 158). Ancak II. Murad'ın Düzmece Mustafa ile taht mücadelesinde bulunmasını fırsat sayan Anadolu beylikleri her biri bir taraftan Osmanlılardan toprak ve taviz koparmak için harekete geçer. Çelebi Mehmed tarafından geri alınan yerler, Karamanoğulları tarafından tekrar zapt edilir. Bu zapt zerine Menteşaoğlu yeniden istiklalini ilan eder (Karadeniz, 2011, s. 26). Fakat yeni Osmanlı Hükümdarı II. Murad, onların Menteşe elinde hüküm sürmelerine izin vermez. Üzerlerine yürüyerek İlyas Bey'in kendisine varis bıraktığı kardeşi Mehmed Bey'in Üveys ve Ahmed adındaki iki oğlunu yakalar. Onları 1424'te Tokat'taki Bedevi ardak Hapishanesi'ne kapatır. Ahmed, bir hile

ile kurtulmayı ve İran'a kaçmayı başarırken Üveys, kendisine yardım ettiği tespit edilen hizmetçi ile beraber başları vurularak katledilir. Bunun üzerine II. Murat, Balaban Paşa'yı Menteşe topraklarına bey olarak atar. Böylece, Menteşaoğulları Beyliği'nin siyasî varlığı sona erer (Hammer, 2015, s. 183). Bundan sonra bir sancak haline getirilen Menteşe eli, Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlanarak yönetilir.

Sonuç:

Sonuç olarak yukarıda verdiğimiz bilgilerden hareketle Menteşaoğullarının Kürt olduğunu söyleyebiliriz. Zira kaynakların onun kimliği hakkında verdikleri net bilgi budur. Diğer bilgiler ise sadece yorumlar ve zorlamalar üzerine inşa edilmiştir. Wittek'in, Uzunçarşılı'nın, Turgut'un onun menşei üzerine yürüttükleri iddialar, hiçbir kaynaktan yer almamakla beraber sonradan eklenmesi mümkün olan bir ifadenin zorlama bir şekilde okunmasına dayanmaktadır. Ancak Şikârî'nin tarihinde verdiği bilgiler ise oldukça nettir. Şikârî, eserinde Menteşâ'nın babasının Kürt beyi Hacı Bahaeddin olduğunu söyleyerek onun Kürtlüğünü şüpheye mahal bırakmayacak şekilde çok açık olarak dile getirir. Şikârî'nin tarihini oluştururken olayların geçtiği tarihlerde yaşayan ve eserlerini kaleme alan Dehannî ve Yârcânî'nin tarihlerinden faydalanması, verdiği bilginin sıhhatini kuvvetlendirmektedir. Zira Dehannî, Selçuk-nâme'sini Aleaddin Keykubat döneminde bizzat sultanın emriyle kaleme almışken Yârcânî, Karamanoğlu tarihini 14. yüzyılda Karamanoğlu Alaeddin'in isteği üzerine kaleme almıştır. Yani yaşadıkları dönemde gerçekleşen olaylara bizzat şahitlik ederek aktarmışlardır. Bu da Şikârî'nin verdiği bilgilerde gerçeklik payının yüksek olduğunu gösterir.

Menteşâ Bey'in Kürt olması ihtimalini güçlendiren bir diğer sebep ise İbn Bibi, Ahmed b. Mahmud ve Yazıcızâde'nin Selçuk-nâmelerinde verdiği bilgilerdir. Zira bu müellifler, günümüz resmi tarih tezinin aksine Kürtlerin Selçuklu devleti içinde aktif bir özne olduklarını gösterir. Şemseddin b. Kürd, Mende Bey ve Felekeddîn Halîl Kürd gibi yüksek konumlarda görev alan şahsiyetlerden bahsettiği gibi Selçuklu ordusu içinde Kürtlerin ağırlığından da bahseder. Selçuklu tarihine dair bu kaynaklarda yer alan bu bilgiler, Menteşâ Bey'in de Selçuklu bünyesinde yer alan Kürtlerden birisi olduğunu ve bunun hiç de uzak bir ihtimal olamayacağını gösterir. Nitekim Cloud Chan de eserinde benzer görüşleri dile getirir.

Kanaatimizce Menteşâ'yı Kürt olarak kabul etmemizi gerektirecek bir başka neden ise onun ve ailesindeki bireylerin taşıdığı isimlerdir. Bilindiği gibi Menteşâ ismi Türkçe dil yapısına uygun bir sözcük olmadığı gibi Türk tarihinde bu adı taşıyan başka bir isim de pek yoktur. Hacı Bektaş-ı Veli'nin *Menteş* adında bir kardeşinden bahsediliyor olması ve bu isimden hareketle de Menteşâ'nın Türk olabileceği tezinin savunulması yersizdir. Çünkü Hacı Bektaş'ın Mevlânâ ve diğer birçok mutasavvuf şahsiyetinde olduğu gibi İran ve Afganistan bölgesinden gelmiş olma hasebiyle Türklük kimlikleri tartışmalıdır. Bunun yanında Şerefhan'ın tarihinden öğrendiğimiz kadarıyla Kürt soyluları arasında aynı adı taşıyan birden çok kimse bulunmaktadır. Menteşâ'nın dışında bu ailede bulunan Zervan, Kirman gibi isimler de Kürtçe telaffuza ve dil kurallarına daha uygun kelimelerdir ve Türk isimleri içinde bu isimlere rastlanılmamaktadır. Bu da bu ailenin Kürt olabileceği ihtimalini güçlendirir.

Son olarak da Anadolu'nun iç ve batı kısmının sadece Türklerden oluşmadığı, Moğol İstilasası'nın yarattığı kaostan kaçan birçok milletin daha güvenli bulunduğu Bizans sınırına yığılmış olmasıdır. Hem anonim Tevârih-i Al-i Osman'da geçen ve yukarıda verilen

bilgilerden hem de Yusuf Halaçoğlu'nun aşiretler üzerinde yaptığı çalışmalardan açıkça anlaşılacağı üzere Batı ve İç Anadolu'da yoğun bir Kürt nüfusu bulunmaktadır. Bu nüfus, günümüzde her ne kadar zaman içinde Türklerle kaynaşmış Kürt kimliğini yitirmişse de Osmanlı kaynakları, bu bölgedeki Kürtlerin uzun bir dönem kimliklerini koruduğunu göstermektedir. Sonuç olarak yukarıda verilen bütün bu bilgiler, Menteşaoğullarının Kürt olduğu ihtimalini güçlendirse de Şikârî'nin tartışmalara mahal vermeyecek şekilde onu Kürt olarak vermesi, onun Kürt olarak kabul edilmesi için yeterlidir. Onun Türklüğüne dair kaynakların verdiği bilgiler ise dayanaktan yoksun ve zorlama ihtimaller üzerine inşa edilmiş olup resmi tarih tezinin bir sonucudur.

KAYNAKÇA:

- Agacanov, S.G. (2006). *Selçuklular* (çev. Ekber N. Necef& Ahmet R. Annaberdiyev). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ahmed b. Mahmûd (1977). *Selçuk-nâme I-II* (hz. Erdoğan Merçil). İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- Ahmed Eflâkî (1973). *Ariflerin Menkıbeleri I-II* (çev. Tahsin Yazıcı). İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Altın, K.-Kömürcü, E. (2021). "Beylikler Döneminin Anadolu'nun Türkleşmesine Katkıları", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD)*, 5(2), ss. 170-186.
- Âşık Paşazâde (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi* (haz. Kemal Yavuz&Yekta Saraç). İstanbul: K Kitaplığı.
- Bakır, A. (2008). *Yazıcızâde Alî'nin Selçuk-nâme isimli Eserinin Edisyon Kritiği (Giriş - Metin - Dizin)*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Cahen, C. (1979). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (çev. Yıldız Moran). İstanbul: E Yayınları.
- Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta Tanci (2004). *İbn Battûta Seyahatnamesi* (çev. A. Sait Aykut). İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Emecen, F.M. (2012). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- George Pachymérès (2009). *Bizanslı Gözüyle Türkler* (çev. İlcan Bihter Barlas). İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık.
- Giese F. (1992). *Anonim Tevârih-i Al-i Osman* (haz. Nihat Azamat). İstanbul: Marmara Üniv. Ed. Fak. Yayınları.
- Gökmen, E. (2012). "XVIII. Yüzyılda Muğla'da Dinî Ve Sosyal Yapılar", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Bahar*, 28, ss. 74-111.
- Gökyay, O.Ş. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Hadîdî (1993). *Tevârih-i Âl-i Osman* (hz. Necdet Öztürk). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Hammer, J. V. (2015). *Büyük Osmanlı Tarihi* (çev. Mehmet Ata, Vecdi Bürün, Refik Özdek). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- <https://www.youtube.com/watch?v=8ILzJ394Qeo> (Erişim Tarihi: 21.01.2023).
- Kahraman, S. A.; Dağlı, Y. (2013). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karadeniz, H. B. (2011). *Osmanlılar ile Anadolu Beylikleri Arasında Psikolojik Mücadele*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Koca, S. (2008). *Diyar-ı Rum'un (Roma Ülkesi=Anadolu) "Türkiye" Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü (Eski Ön Asya Uygarlıklarından Günümüze Anadolu'da Türk Varlığı)*. (ed. Zekerya Türkmen). Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Köprülü M.F. (2016). Anadolu Beylikleri Tarihine Aid Notlar (hz. Samet Alıç). *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15 (3) ss. 949-970.

Merçil, E. (2013). *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Nas, A. (2019). *Hezârfen Hüseyin Efendi'nin Tenkîhü't-Tevârih-i Mülûk" İsimli Eserinin Tahlili ve Metin Tenkidi*. Yayınlanmamış YL Tezi. Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi.

Sarıkaya, H. (2014). *T.T. 0008 Numaralı Tapu Tahrir Defteri'nin Transkripsiyonu ve Tahlili*. Yayınlanmamış YL Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Sümer, F. (2009). Anadolu Selçuklular. *DİA C.36 s. 380-384*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Şerefhanê Bidlisî (1971). *Şeref-nâme (Kürt Tarihi)*, (çev. M. Emin Bozarslan). İstanbul: Ant Yayınları.

Şeşen, R. (1995). Eyyûbîler. *DİA C. 12. s. 20-31*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, (2014). *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım -Mesalikü'l-Ebsar-* (çev. D. Ahsen Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.

Şikârî (2005). *Karamannâme [Zamanın Kahramanı Karamanîler'in Tarihi]* (hz. Metin Sözen, Necdet Sakaoğlu). İstanbul: Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi Yayınları.

Tufantoz, A. (2004). Mervanîler. *DİA C. 29. s. 230-232*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Turgut, V. (2017). "Menteşâ Bey'in İsmi, Menşe'i ve Menteşâoğulları'nın Vakıflarına Dair Osmanlı Araştırmaları", *The Journal of Ottoman Studies*, XLIX, ss. 25-55.

Uyar, M. (2012). *Moğol İstilas Döneminde Selçuklular. Selçuklu Tarihi* (ed. Refik Turan). Ankara: Grafiker Yayınları.

Witteck, P. (1986). *Menteşâ Beyliği -13-15. Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkikler-* (çev. O. Şaik Gökyay). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Dipnot:

- ¹ احمد غازی بك ابن ابراهيم بك ابن ارخان بك ابن مسعود بك ابن منتشا بك ابن ابليستان بك ابن قریى بك
- ² Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=8ILzJ394Qeo> (Erişim Tarihi: 21.01.2023)

Kurte:

Ber bi dawîya sedsala XIIIan da piştî lawazbûna zexta Moxolan a li ser Anatolîyayê di desthiladarîya li wê deverê da valahîyek derdikeve holê. Gelek milletên/unsurên dixwestin ku ji vê yekê sûd wergirin, ji bo ku rêvebirîya bajarên Antolîyayê bi dest bixin hereket kirine. Bi vê meqsedê wan Anatolîya kir qada şer û têkoşînê. Li gor teza fermî ya li ser dîroka Tirkên, di navenda wê têkoşînê da milletê tekan e Tirk in. Li gor salixvedanên çavkanîyên Tirkî, begên Tirkmen ên ku ji vê rewşê îstifade kirin, hin bi hin têkilîyên xwe yên bi Selçûqîyan ra birin û serxwebûna xwe îlan kirin. Ji bo begligên ku li axa ku di bin hakimîyeta Selçûqîyan da hatîne avakirin, Begligên Anatolîyayê te gotin. Piranîya wan li cihên dûr û qeraxên deryayê ava bûne. Ji ber ku desthilatdarîya Selçûqîyan-Moxolan lê xurt bû, hejmara begligên ku li Anatolîya navîn gelek kêr e. Begliga Menteşâ jî yek ji wan begligan e ku ji vê valahîya desthilatî îstifade kirîye û begliga

xwe ava kirîye. Begliga ku di çaryeka dawîn a sedsala XIIIan da li Qaria Antîk (Mîlas, Muxla û derdora wê) hatiye avakirin li derdora 250 salî hikim kirîye. Bi gelemperî di wan çavkanîyan da, ku piştî dewra Cumhûrîyetê hatine nivîsîn, tê gotin ku ev beglig Tirk e û ji alîyê Tirkmenên ku piştî îstîlaya Moxolan hatine Anatolîyayê ve hatiye avakirin. Lêbelê ji dîrok nasên rojavayî Wittek û di serî da Îsmail Hakkî Uzunçarşılı gelek dîrok nasên Tirk, dîyar dikin ku meriv nikare gotine vebirî bibêje di heqê pêşîyên/bavikên Menteşê Beg da yê damezirînerê vê begligê ye ka gelo kî ne û ji kîjan binyadê ne. Wittek û Uzunçarşılı ji kîtabeya bi tarîxa 1391 a li ser kêlika Ehmed b. Xazîyê ji Begliga Menteşê "Ehmed ibn Xazî ibn Îbrahîm ibn Orhan ibn Mes'ûd ibn Menteşê ibn Ablîstan ibn Qarabey/Quru Bey" di heqê bav û kalên wî da hin şîrove kirine. Li gor Wittek bapîrê herî mezin ê di dawîya kîtabeyê da "Qara" ye, lê Uzunçarşılı ev yek wekî "Kuru/Quru" xwendîye. Ev her du xwendin jî ji ber ku nivîs nayê xwendin, nîşan dide ku navê ku wekî pêşî/bavik hatiye destnîşankirin, ne teqez e. Wittek li ser vê yekê disekine, muhtemel e ku ew nav piştî li kîtabeyê hatibe zêdekirin. Ji ber ku navê Menteşê, berevajî belgeyên din bi tenê di vê kîtabeyê da heye, bi ya wî pêkan ku ev nav paşê lê hatibe îlavekirin. Lêbelê Şikarî di berhema xwe ya bi navê "Qaraman-name"yê da ya li ser dîroka Qaramanoxulları, di heqê esil û binyada Menteşeyê ku "Begliga Menteşeoşulları" navê xwe jê girtiye, agahîyên zelal dide. Li gor wî; Menteşê, kurê Bahadır Beg e. Bahadır Beg jî beg û fermanîdakerî mezin ê Kurd e ku li Anatolîyayê bi Moxol û Tirkan ra mucadele kirîye û Qonya, Enqere û Sîwas xistiye bin hakimîyeta xwe. Di vê xebatê da dê di serî da ji berhema Şikarî ya bi navê "Qaraman-name", ji berhemên ku di vê mijarê da hatine nivîsîn li ser kesayet û şexsiyeta Menteşê Begê ku damezirînerê Begliga Menteşê ye bê rawestî, dê hewl bê dayîn ku di heqê Begliga Menteşê û çalakîyên wê da û qadên ku lê belavbûne, agahî bê dayîn.

Bêjeyên Sereke: *Begligên Anatolîyayê, Begliga Menteşê, Kurd, Şikarî.*

قضية منشأ وأصول إمارة منتشا

الملخص:

في نهاية القرن الثالث عشر تحركت العديد من العناصر التي أرادت الاستفادة من فراغ السلطة الناتج عن تقليص الضغط المغولي في الأناضول، للاستيلاء على مدن الأناضول، ولهذا الغرض قاموا بتحويل الأناضول إلى ميدان للنضال والمعاركة. ووفقاً لتاريخ التركي الرسمي، فإن العدو صرا الوحيد الفاعل في قلب هذا الصراع كان هو الترك. وبسبب المصادر التركية، فإن أمراء التركمان، الذين استغلوا هذا الوضع، قطعوا علاقاتهم تدريجياً مع السلجوقية وأعلنوا استقلالهم. وتسمى هذه الإمارات التي نشأت في الأناضول الواقعة تحت سيطرة سلجوقية الأناضول: بالإمارات الأناضولية. وقد تم تأسيس معظمهم في المناطق الهامشية والساحلية. عدد الإمارات التي تم تأسيسها في وسط الأناضول، حيث تظهر الإدارة السلجوقية المغولية بقوة أكبر، قليل جداً. ومن الإمارات التي استفادت من هذا الفراغ: إمارة بني منتشا (Menteşeoğulları)، فتأسست في الربع الأخير من القرن الثالث عشر في منطقة كاريا القديمة (ميلاس وموغلا وضواحيها) وحكمت ما يقرب من مائتين وخمسين عاماً. وفي المصادر المكتوبة بعد تأسيس الجمهورية التركية، بشكل عام يذكر أن هذه الإمارة كانت تركية وأنشأها التركمان الذين قدموا إلى الأناضول بعد الغزو المغولي. ومع ذلك، فإن المؤرخ الغربي بول ويتيك (Witteke) والعديد من المؤرخين الأتراك بما فيهم إسماعيل حقي أوزوندشارشيلي (Uzunçarşılı)، يقولون إنه لا يمكن الجزم بالقول عن أسلاف وأصول منتشا بك، مؤسس هذه الإمارة.

علق ويتيك وأوزونتشارشيلي، بناءً على النقش الموجود على قبر غازي أحمد، من أمراء بني منتشا بتاريخ ١٣٩١ "أحمد غازي بن إبراهيم بن أورهان بن مسعود بن منتشا بن عبد الله بن قربي / قوروبي". ووفقاً لـ ويتيك، فإن الجد الأعلى الموجود في نهاية النقش هو "قره"، بينما فضل أوزونتشارشيلي قراءة هذا الاسم على أنه "قورو". تظهر كلتا القرائتان أن الاسم الذي تم تحديده على أنه الجد الأعلى غير مجزوم به بسبب عدم القدرة على قراءة النقش. يعزو ويتيك هذا الاختلاف إلى احتمال إضافة هذا الاسم إلى النقش لاحقاً. ويقول إنه ربما تمت إضافة الاسم لاحقاً، لأن اسم منتشا موجود فقط في نقش واحد وليس في وثائق أخرى. ومع ذلك، يعطي شكاري (şikârî) معلومات واضحة عن أصل منتشا، الذي أعطى اسمه لإمارة بني منتشا، في كتابه المسمى قرمان نامه (Karaman-nâme) المتعلق بتاريخ إمارة بني قرمان (Karamanoğlu). وفقاً لشكاري فإن منتشا هو ابن بهادر بك. وبهادر بك هو قائد وأمير كردي مهم قاتل ضد المغول والأتراك في الأناضول واستولى على قونية وأنقرة وسيواس.

في هذه الدراسة، سيتم التأكيد على هوية منتشا بك، مؤسس إمارة منتشا، بناءً على الدراسات المتاحة حول هذا الموضوع، لا سيما الكتاب المسمى قرمان نامه لشكاري، وسيتم تقديم معلومات حول إمارة منتشا. وأذ شطتها ومناطق توسعها.

الكلمات المفتاحية: إمارات الأناضول، إمارة بني منتشا، الأكراد، شكاري.

Abstract:

Towards the end of the 13th century, many forces that wanted to take advantage of the authority vacuum, created as a result of the weakening of Mongolian pressure in Anatolia, took action to seize the administration of the cities in Anatolia, and for this purpose, they turned Anatolia into a field of struggle. According to the official Turkish history thesis, the only element in the center of this struggle is the Turks. According to the Turkish sources, the Turkmen lords, who took advantage of this situation, gradually cut off their relations with the Seljuks and declared their independence. These principalities, which were established in the lands under the domination of the Anatolian Seljuks, are called Anatolian principalities. Most of them were formed in the edges and coastal areas. The number of principalities established in Central Anatolia, where the Seljuk-Mongol administration appears more strongly, is very few. In the last quarter of the 13th century, the Menteshes, which was established in the ancient Caria (Milas, Muğla and its surroundings) region and ruled for approximately 250 years, is one of the principalities established by taking advantage of this authority gap. In general, in the sources written after the Republic, it is stated that this principality was Turkish and was founded by the Turkmens who came to Anatolia after the Mongolian Invasion. However, many Turkish historians, including Western historians Paul Wittek and İsmail Hakkı Uzunçarşılı, state that nothing definite can be said about the ancestors and origins of Mentesh Beg, the founder of this principality. Wittek and Uzunçarşılı commented on the inscription of Ahmed Gazi, one of Menteşaoğulları, dated 1391, based on the inscription "Ahmed Gazi ibn İbrahim ibn Orhan ibn Mesud ibn Menteşe ibn Ablistan ibn Karabey/Kuru Bey". According to Wittek, the upper ancestor at the end of the inscription was "Black", while Uzunçarşılı preferred to read this name as "Dry". Both of these readings show that the name determined as the parent ancestor is not definite due to the inability to read the inscription. Wittek attributes this difference to the

possibility that this name may have been added to the inscription later. He mentions that the name may have been added later, as the name Mentеше was found only in one inscription and not in other documents. However, Şikarî gives clear information about the origin of Mentеше, who gave his name to the Menteshes in his work named Karaman-nâme, in which he deals with the history of Karamanids. According to him, Mentеше is the son of Bahadır Beg. Bahadır Beg, on the other hand, is an important Kurdish commander and beg who fought against the Mongols and Turks in Anatolia and captured Konya, Ankara and Sivas. In this study, the identity of Mentеше Beg, the founder of the Menteshes, will be emphasized, based on the works written on the subject, especially the work named Karaman-nâme written by Şikarî, and information will be given about the Menteshes and its activities and expansion areas.